

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Společnost a udržitelný život

Pavel Mairich

Bakalářská práce

2009

Prohlášení autora

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Úpici 26.6.2009

Pavel Mairich

ANOTACE

Práce se zabývá vztahem lidské společnosti k přírodě a zhoršujícím se stavem přírodního prostředí. Autor hledá možné příčiny v náboženských a obecně myšlenkových tradicích naší západní civilizace a zhoršujícím se stavem přírodního prostředí.

V další části uvádí dvě možnosti řešení ekologické krize, první řešení je technokratické a druhé hlubinně ekologické, které spočívá v radikální změně dosavadního způsobu života lidstva, tedy v opuštění výrazně konzumního stylu života, decentralizaci společnosti vytvořením malých do značné míry soběstačných komunit.

KLÍČOVÁ SLOVA

Ekologická krize, technokratický přístup, hlubinně ekologický přístup, decentralizace.

TITLE

Society and sustainable life position

ANNOTATION

This dokument is engaged in human society`s relativ to nature and to the condition of becoming worse natural environment. Author is searching possible causes in religion and common intelectual tradicions of our western civilization.

Author presents two potential solutions of ecological crisis in the next part of the dokument. The first solution is technocracy and the sekond on is deeply ecological, which has the point in radiál chase of achal human way of life, that means in leasing pure consumer lifestyle and in society decentralization by creating mostly self-sustaining small communities.

KEYWORDS

Ecological crisis, technocracy approach, deeply ecological approach, decentralization

Poděkování

Rád bych poděkoval paní doc. J. Šanderové za významnou pomoc a cenné rady při zpracování bakalářské práce.

Obsah.

1.	Úvod.....	6
2.	Křesťanská kultura jako možná příčina ekologické krize.....	7
3.	Charakteristika současného stavu.....	14
4.	Možnosti řešení.....	25
4.1.	Technokratické řešení.....	25
4.2.	Hlubinně ekologické řešení.....	30
4.2.1.	Dobrovolně skromný život v Čechách.....	36
5.	Závěr.....	40
6.	Seznam literatury.....	42
7.	Seznam obrázků.	43

SPOLEČNOST A UDRŽITELNÝ ŽIVOT.

1. Úvod.

Tato práce se zabývá příčinami a možnostmi řešení současné ekologické krize. Příčiny hledá v křesťanské tradici, zejména v protestantské věrouce kalvínského typu. Protože právě tyto země, které byly nejvíce touto tradicí ovlivněny, mají nejrozvinutější konzumní chování.

V další části je charakterizována současná společnost a její trvale environmentálně neudržitelné chování. Je však třeba říci, že s touto interpretací současné neudržitelné společnosti není všeobecný souhlas. V poslední době je asi mediálně nejznámějším kritikem tohoto názoru na vývoj lidstva, dánský statistik B. Lomborg.

V kapitole o možnostech řešení se zabývá jednak technokratickými metodami, které spočívají zejména ve změnách v technologiích. Hlavně se jedná o efektivnější využívání stávajících surovin, z nich nejvíce ropy. A také je snaha nahrazovat tato fosilní paliva palivy získanými pěstováním energetických surovin.

Následující kapitola je věnována hlubinně ekologickému řešení současných environmentálních problémů. Tento přístup spočívá v přechodu na materiálně skromnější způsob života, který by však měl nastat dobrovolným rozhodnutím. V praktické rovině to znamená omezit centralizaci společnosti vytvořením malých do značné míry soběstačných komunit, které by si většinu zdrojů opatřovali z bezprostředního okolí. Takže by se dálkový transport zboží omezil na minimum, což by velmi snížilo spotřebu energie na dopravu.

Oba tyto způsoby řešení současné nedobré environmentální situace mají své klady a zápory. Technokratický způsob by do značné míry dokázal zachovat současnou úroveň spotřeby, či ji ještě poněkud zvýšit s použitím dokonalejších technologií a vědeckého poznání, ale nedokáže skutečně umožnit trvale

udržitelný život. Navíc zde dochází k velkým problémům v tom, že vyřešení jednoho problému přinese problémy další. Hlubinně ekologický způsob řešení by nejspíše mohl teoreticky přinést zachování současného stavu biosféry, ovšem v době, kdy na Zemi žije asi šest miliard obyvatel, nelze podle návodu hlubinné ekologie všechny uživit.

Na závěr je popsán ekologicky šetrný způsob života u nás, spolu se sociologickým průzkumem H. Librové, který se zajímal o sociální složení lidí, kteří se rozhodli žít alternativním způsobem.

2. Křesťanská kultura jako možná příčina ekologické krize.

Člověk po valnou část své evoluce se příliš neodlišoval od ostatních členů živočišné říše, protože spotřebovával pouze přiměřené množství zdrojů. Změna nastala v období Antiky, kdy se tehdejší kultura stala výrazně antropocentrická. Tehdy člověk začal přijímat přírodu jako pouhý nástroj k realizaci svých cílů.

H. Librová poukazuje na to, že „někteří autoři (Adorno, Horkheimer) vidí zdroj „panského“ přístupu v prométheovské legendě a v celé olympské mytologii“. [Librová 1994: 24, uvozovky v originále].

Tato orientace dále zesílila v humanismu a renesanci, kdy pod vlivem hlavně kartesiánství došlo k posílení vlivu rozumu na veškeré činnosti člověka. Tím se stal racionální postoj k světu a přírodě hlavním tehdejším programem a tento postoj se udržel vlastně do dnešních dnů.

H. Librová k tomu uvádí, že „osvícenské pojetí světa, které je podepřeno antropologickou zálibou ve změně, sklonem k lineárnímu myšlení a myšlenkovým extrapolacím, se zvláštním způsobem spojilo v nábožensky založený dějinný optimismus. Z toho se také odvozuje idea trvalého pokroku a neomezeného lidského blahobytu. Tento optimismus nepřipouští žádný krizový vývoj a tím méně katastrofické vyústění vývoje společnosti“. [Librová 1994: 24].

V naší oblasti měl na utváření současné kultury zásadní vliv judaismus a křesťanství. Návod na neomezené využívání přírody je možné nalézt už ve starozákonní knize Genesis, kde v 9. verši je napsáno. Bůh Noemu a jeho synům požehnal a řekl jim: „Plod'te a množte se a naplňte zemi. Bázeň před vámi a děs z vás padnou na všechnu zemskou zvěř i na všechno nebeské

ptactvo; se vším, co se hýbe na zemi, i se všemi mořskými rybami jsou vám vydáni do rukou.“ [Genesis: 9-23].

Ovšem tak jako i jiné lze i tuto pasáž z bible vyložit různě a také se tak děje. Zastánci křesťanství poukazují na to, že tento příkaz lze také chápat jako výzvu k moudrému spravování planety. H. Librová uvádí, že „tyto obhajoby biblických textů mohou jen těžko obstát proti suchému konstatování kritiků, že je totiž bible orientována na vztah mezi lidmi navzájem (antropocentricky), respektive na vztah mezi Bohem a člověkem“.

[Librová 1994: 28, uvozovky v originále]. Pro posouzení vlivu křesťanství na hodnotové zaměření evropské a americké kultury je však důležitější než text v bibli skutečný život křesťanů. Je totiž zřejmé, že skutečný každodenní život křesťanů a i židů se od Písma většinou dost odlišuje.

Je také poučné porovnat chování pohanů k přírodě s tím, jak se k přírodě chovali pozdější křesťané. Slovenský filosof Teodor Münz píše, že „lidé vyznávající stará přírodní náboženství počínaje animizmem až po polyteismus, se přírody spíše báli, měli k ní úctu, klaněli se jejím předmětům a jevům. Byli tedy k přírodě připoutaní a proto ji neničili“.[Münz 1992: 150].

I dnes v jiných kulturních oblastech, které nejsou ještě poznamenány moderním způsobem hospodaření, je vztah lidí k přírodě mnohem ohleduplnější. Zejména se to týká oblastí, které jsou pod vlivem buddhismu. K tomu také napomáhá víra buddhistů v reinkarnaci, takže je pochopitelné, že se starají o udržení světa v dobrém stavu i do budoucna.

J. Keller popisuje názor „v neobyčejně vlivné knize německého ekonomu E. F. Schumachera, který se důvěrně seznámil s buddhismem za pobytu v Barmě. Na jeho základě podrobuje zásadní kritice filozofii růstu, která pohání západní civilizaci a staví proti ní koncepci duchovně plného života v rámci ekonomiky orientované na tvůrčí řemeslnou práci, která je svými měřítky a nároky daleko bližší přírodě“. [Keller 1997: 119]. Budha učí, že je třeba vážit si a starat se nejen o živé bytosti, ale i o stromy. Každý věřící buddhista má za povinnost jednou za určitou dobu zasadit strom a také se o něj starat.

K tomu uvádí M. Huba: „Buddhistický ekonom ví, že právě takhle by se dal zabezpečit autentický hospodářský rozvoj, a to nejen v dřevařství.

Buddhista využije laciného, ale neobnovitelného zdroje energie v krajním případě, jinak to považuje za barbarství, za násilí vůči přírodě. Podle buddhisticky založeného ekonomy je konzum jen jednou z podmínek životní pohody, to znamená, že se bude snažit o co největší spokojenost pro svoje lidi při co nejmenším konzumu“. [Huba 1993: 16].

Mezi národy, které jsou výrazně ovlivněny buddhismem, patří pastevci zdomácnělých sobů na severu Asie. Žijí ve velmi nehostinných podmínkách tundry a lesotundry a vědí, že aby si zachovali možnost pastvy, musí dodržovat určité podmínky. To znamená, že se mohou vrátit se svým stádem sobů na stejné místo až po určité době, kdy se vegetace zotaví po předchozí pastvě. Tím také udržují tamější ekosystém po dlouhou dobu v dobrém stavu. „Vznikem duchovního náboženství, monoteizmu a zároveň dualismu ducha a hmoty [což znamená oddělení Boha od hmoty, P. M.], se tyto vztahy uvolnily a většinou i zpřetrhaly. Bůh se z přírody vytratil, a v důsledku toho také příroda přestala mít hodnotu“. [Münz 1992: 150].

V dualismu jsou proto ničivé zásahy do přírody možné, neboť samotný Bůh tím netrpí, ale jen bezduchá hmota, pokud není živá. Sice byla také stvořena samotným Bohem, ale byla dána do vlastnictví člověka.

První křesťané při prosazování nového náboženství také notně napomáhali tomu, aby byl Bůh z přírody přemístěn na nebesa tím, že mýtili posvátné háje. To mělo význam nejen náboženský, ale také praktický, neboť byla získána půda pro zemědělství.

H. Librová cituje z Kosmovy kroniky české: „Nový kníže Břetislav mladší hned na počátku svého knížectví, roznícen jsa velkou horlivostí pro křesťanské náboženství, dal pokácet a spálit háje nebo stromy, které na mnohých místech prostý lid ještě ctil. Pohřby, jež děly se v lesích a na polích, vyplnil ten dobrý kníže“. [Librová 1994: 29].

T. Münz uvádí: „Nadřazování ducha hmotě a určitá nevšímavost k ní se objevuje už u Ježíše. Byl hlavně reformátorem mravů, věděl, že lidské zlo pochází jen z ducha a jen na něj zaměřil svojí pozornost“. [Münz 1992: 150].

Z bible je známo, že Kristus také zdůrazňuje prostotu před bohatstvím. Doporučuje střídmost v jídle a pití, neagresivitu. Neoplácet zlé zlým. Poukazoval na volnost divokých zvířat a rostlin. T. Münz poznamenává: „pokud

by se křesťanská civilizace podržela těchto direktiv až dodnes, neměli bychom o ekologické krizi ani ponětí. Přidržel se jich, aspoň ve vztahu k přírodě, křesťanský středověk. Znal pouze jen cechovní výrobu a kromě bohatých feudálů, ke kterým patřila i církev, byl celkem chudý. Tehdy člověk přírodu neničil, i když feudálové holdovali tělu a málo pěstovali křesťanské ctnosti. Nezájem o zásahy do přírody však nebyly důsledkem křesťanskosti feudálů, ale ctností z nouze; byl totiž důsledkem těžkých politických otřesů na začátku středověku“. [Münz 1992: 150].

Ve středověku, mělo významný vliv učení sv. Antonína, podle kterého bylo bohatství pro člověka a ne člověk pro bohatství. Z toho plyne, že člověk může vlastnit určité bohatství, ovšem nemělo by to být jeho prvořadým zájmem. E. Fromm odkazuje na Tawneye, který vypracoval středověký názor na ekonomickou aktivitu. Podle něho byl materiální dostatek nezbytný, měl však mít dvojí důležitost. Jednak ho jedinec využíval pro vlastní přežití a zároveň s ním mohl pomáhat druhým lidem. Ekonomické aktivity však byly považovány za podezřelé. Tehdejší ekonomická aktivita musela směřovat k morálním cílům. Bylo tedy morálně ospravedlnitelné, aby člověk usiloval o majetek, ale jen o takový, který potřeboval pro život ve svém společenském postavení. Pokud by však usiloval o více, pak to nebylo považováno za podnikavost, nýbrž za hrabivost. A hrabivost byla tehdy smrtelným hříchem. [Fromm 1993: 38].

První počátky vzniku kapitalismu se začaly projevovat už koncem středověku zejména v Itálii, kde nastaly první zárodky rozkladu středověké společnosti. Itálie byla tehdy velmi vyspělou a bohatou částí Evropy. Velký význam měla blízkost rozvinutého Orientu a hlavně poloha u mořských tras, což velmi usnadňovalo obchodování. E. Fromm poznamenává: „V Itálii se člověk poprvé vyčlenil z feudální společnosti jako individuum a zpřetrhal vazby, které mu dosud poskytovaly bezpečí, ale zároveň ho omezovaly. Ital renesance se stal podle Burckhardta „prvorozeným synem Evropy“, prvním individuem“. [Fromm 1993: 33].

Tento vývoj měl dalekosáhlý význam, neboť se zpochybňovalo dosavadní po staletí utvářené sociální prostředí. Přestalo být důležité, jaký měl jedinec původ, ale mnohem důležitější se stalo bohatství. Podle E. Fromma rostoucí

blahobyt měl význam pro bohaté kapitalisty, jichž byla menšina a jiný dopad měl na venkovany a hlavně na městskou střední vrstvu. Pro kterou tento vývoj znamenal možnost rozšíření bohatství a osobní svobody, zároveň také ohrožení dosavadního způsobu života. [Fromm 1993: 33]. Ekonomická aktivita a bohatství jim sice na jedné straně dávaly pocit svobody a individuality, ale zároveň ztratili jistotu a bezpečí, které jim poskytoval středověký společenský systém.

Tento pocit ohrožení v nepřátelském světě měl za následek obrovskou dychtivost po slávě, která se většinou spojuje s touhou po majetku.

E. Fromm k tomu uvádí: „ Když byl zpochybněn smysl života, když jeho vztahy k druhým i k sobě už nenabízejí jistotu, pak jediným prostředkem k umlčení nejistoty je sláva. Plní funkci srovnatelnou s funkcí egyptských pyramid či křesťanské víry v nesmrtelnost: povznáší člověka nad jeho omezení a nestálost k nezničitelnosti; jestliže je jeho jméno jeho současníkům známo; a jestliže to bude trvat po staletí, pak má jeho smysl a význam právě tím, že se zrcadlí v oceněních druhých“. [Fromm 1993: 35].

Reformace v kulturní oblasti a industrializace spolu s průmyslovou revolucí v technické oblasti přinesly významnou změnu v nazírání na ekonomickou aktivitu. E. Fromm uvádí, že „ průvodním jevem ekonomického vývoje kapitalismu byly významné změny v *psychologické oblasti*. Ke konci středověku začal životem pronikat duch neklidu, v moderním smyslu se začal vyvíjet pojem času. Cennými se stávaly i minuty“. [Fromm 1993: 40, italika v originále].

Katolická církev vycházela z principu, že přestože bylo lidstvo poznamenáno Adamovým hříchem, je mu vrozená snaha o dobro, a je na vůli jedince chtít dobro. Vlastní úsilí jedince přispívá ke spáse a hříšník může být spasen na základě církevních svátostí založených na zásluhách Kristovy smrti. Sv. Tomáše Akvinský, který sice učí o predestinaci, zároveň ale nepřestává zdůrazňovat svobodu vůle jako jednu z fundamentálních zásad. [Fromm 1993: 45].

Velmi důležitou událostí v dějinách křesťanství byl nástup reformace, protože měla rozhodující vliv na pozdější dynamický rozvoj kapitalismu. I když zárodky kapitalismu byly pozorovány už v renesanční Itálii, tak ke

skutečnému rozvoji došlo v zemích západní Evropy, tedy tam, kde se také prosadila protestantská věrouka.

Na rozdíl od sv. Augustina, Tomáše Akvinského i u Luthera; tak se predestinace u Kalvína se stává úhelným kamenem celého jeho učení. Ve své interpretaci predestinace předpokládá, že Bůh nejen některé lidi předurčuje pro milost, ale zároveň rozhoduje o jiných, kteří budou zatraceni. Ačkoliv Kalvín nepřinesl žádný návod, jak zjistit kdo je a kdo není hoden spásy, tak on sám i jeho stoupenci jsou přesvědčeni, že právě oni budou spaseni.

Kalvínova teorie má jeden závažný důsledek, neboť zahrnuje princip nerovnosti lidí. Pro Kalvína existují dva druhy lidí, jedni jsou určeni pro spásu a naopak druhé čeká věčné zatracení. Z toho plyne, že „mezi lidmi neexistuje žádná solidarita, protože je popřen základní faktor, který je nejpevnějším základem lidské solidarity: rovnost lidského osudu“. Z toho se dá odvodit, že „tato víra psychologicky znamenala hluboké pohrdání a nenávist k jiným lidským bytostem – byla to stejná nenávist, kterou vybavili Boha“.

[Fromm 1993: 54-55].

Společnost, která vyznává tyto myšlenky, provází neustálý neklid a hlavně pochybnosti o konečném osudu. E. Fromm uvádí: „ Sotvakdo sklíčený takovým strachem by se byl schopen uvolnit, radovat se a být lhostejný k tomu, co se stane později. Jediným možným způsobem, jak nesnesitelnému stavu nejistoty a ochromujícímu pocitu vlastní bezvýznamnosti uniknout, je právě takový povahový rys, který se stal typický pro kalvinismus: vyvinutí horečné aktivity a neustálá snaha *něco* dělat. Aktivita v tomto smyslu na sebe bere kompulsivní kvalitu: *individuum musí být aktivní, aby uniklo svému pocitu pochybností a bezmocnost* . [Fromm 1993: 55-56, italika v originále].

Také H. Librová považuje protestantismus za nejvýznamnější protipřírodní náboženství, a to především protestantismus kalvínské větve. A mezi nimi zejména puritáni, kvakeři a i evangelíci. Důležitá je zejména kalvínská etika práce, která vede člověka k pilné práci, která spočívá v přeměně přírody v lidské výrobky. Dále také tato etika odsuzuje zahálku, plané řeči, luxus a také zájem o umělecká díla a obdivování přírody. Jedná se o těžký hřích.

[Librová 1994: 30].

T. Münz charakterizuje protestantství „jako novověké náboženství, které zrodil revoltující a osvobozující duch novověku. Nese jeho pečeť a naopak ho sám značně ovlivnil. Rozdělilo se na mnoho odnoží, je mnohem pozemštější a světštější než katolicismus a je přístupné nejen myšlenkovým, ale i jiným novověkým proudům a hnutím. Neodmítá ani novověkou filosofii a jeho vyznačiči tuto protestantskou filosofii nejen tvořili, ale se nechávali jí i ovlivnit. A byli to právě protestantští, luteránští zejména němečtí filosofové Kant, Fichte, Hegel, Schelling, kteří podchytili novověké filosofické sklony vyzdvihovaly člověka jako pána přírody a hmoty vůbec. Toto mělo zejména velkou odezvu v rozvoji přírodních věd“. [Münz 1992: 151].

S názorem, který považuje za hlavní příčinu dnešní ekologické krize osvícenství a nástup reformace, nesouhlasí environmentálně založení křesťané. Jedním z nich je E. Kohák, který na konferenci Sdružení pro trvale udržitelný život (STUŽ) v Olomouci přednesl ve svém referátu tento názor:

„Hledání údajných filosofických kořenů ekologické krize má dnes už hlubokou tradici, snad proto, že filosofové mají sklon problémy raději vysvětlovat, než řešit. Vlastně první takový rozbor podal Edmund Husserl, když ve své klasické práci z roku 1935, *Krise evropských věd a transcendentální fenomenologie*, poukázal na vliv kartesianismu na novodobé vnímání světa. Evropské myšlení převzalo od Descarta především rozdělení skutečnosti na *res extensa*, tedy svět věcí, které mají jen prostorové vlastnosti a prostorovou skutečnost, a na *res cogitans*, svět smyslu a hodnoty, který je od prostorové skutečnosti zcela oddělený a má jen myšlenkovou skutečnost. Lidská mysl a myslící člověk jsou zdrojem vší hodnoty. Objektivní svět – tedy příroda – žádnou vlastní hodnotu nemá. Je tu jen od toho, aby sloužil člověku.

Kartesianismus je prý tedy kořenem krize. Takové hledání filosofických kořenů mi však připadá poněkud nepřesvědčivé, a nejen proto, že k ničení přírody dochází i v civilizacích, které neznaly Descarta, ani křesťanství. Jde o to, že filosofická reflexe příčiny a následku náleží přírodovědě. Rozbor kartesianismu a křesťanství nám pomáhá pochopit náš přístup k přírodovědě, jak přírodu vnímáme. Těžko bychom však prokazovali, že kartesiánství či křesťanství jsou příčinou ekologické krize. Pokud chceme myslet v kauzálních relacích, potřebujeme si všimnout kauzálních, ne myšlenkových prvků. Smyslem

ekologické krize může být kartesiánství, avšak příčina je něco bezprostřednějšího: lidstvo se přejídá a přemnožuje“. [Kohák 1993: 38, 39].

Z uvedených názorů je vidět, že ani lidé, kteří sdílejí obavy o budoucnost přírody, nemají jednotný názor na příčiny, které tento vývoj umožnily. Je však vysoce pravděpodobné, že v procesu destrukce životního prostředí, tak jak o ní bude pojednáno v následující kapitole, mají rozhodující vliv hodnotové orientace zejména v zemích, které jsou ovlivněny právě křesťanstvím a zejména protestantskou tradicí.

3. Charakteristika současné společnosti.

Většina lidí zabírajících se problematikou udržení nejen trvalého rozvoje lidské společnosti, ale i udržení života na planetě vůbec si uvědomuje, že lidstvo se rychle přibližuje k bodu, kdy se může dostat do vážných problémů. Lze jen těžko myslet vážně ničím neomezený růst výroby a spotřeby v omezených rozměrech naší planety. A předpokládat, že v dohledné době by mohlo lidstvo kolonizovat jiné světy, tak jako to bylo možné po objevení Ameriky, není moc pravděpodobné.

„Vyvrcholením této první etapy environmentálního procitnutí se stala činnost Římského klubu, tedy skupiny prominentních vědců z různých vědních oborů, jež se zformovala v roce 1968 z iniciativy Aurelia Pecceie. Pod vedením Donelly a Denise Meadowsových z Massachusettského technologického institutu vypracoval kolektiv 70 vědců první zprávu Římského klubu publikovanou v roce 1972 publikovanou pod názvem *The Limits to Growth*.

Pomocí počítačového modelu studie zkoumala vztahy mezi 5 faktory růstu, a sice mezi populací, kapitálem, produkcí potravin, těžbou neobnovitelných zdrojů a produkcí znečištění. To vše v konečném rozměru naší planety. Přitom tyto parametry, tzv. „únosná kapacita“, jsou vztaženy k předpokládaným světovým zásobám zdrojů a ke schopnosti ekosystémů absorbovat doprovodné znečištění“. [Keller 1997: 113, uvozovky a kurzíva v originále].

Z této studie vyplývá, že základním a limitujícím faktorem se stane vyčerpání neobnovitelných zdrojů a až na druhém místě uváděli autoři problémy

spojené se znečišťováním životního prostředí a s potravinovou krizí v souvislosti s úbytkem půdy vhodné k pěstování potravin. [c.d.: 113].

Zpráva Římského klubu přinesla velký ohlas jednak pozitivní, tak i negativní a inspirovala lidi z různých oborů k zamyšlení nad budoucností lidstva. A také nad důvody, proč by bylo žádoucí zachránit přírodu. J. Keller k tomu uvádí, že „na první Den Země, který se slaví 22. dubna, se uskutečnila první ekologická konference filosofů na Univerzitě v Georgii. Zde byla nastolena otázka, do jaké míry mají případná omezení člověka vůči přírodě charakter pouze instrumentální, což se dá také vyjádřit jako sebezáchovných zájmů a do jaké míry jde o respektování ostatního života, jež je nezávislý na člověku“. [c.d.: 117-118].

Z negativního pohledu podle J. Kellera hodnotí environmentalismus americký filosof a psycholog T. Roszak, který souhlasí s označením ekologie jako „podvratné vědy“, která se vymyká exaktnímu pozitivizmu svým celostním pohledem k světu. Kdy podstatou ekologického pohledu na svět nemají být ani matematický, ani biochemický redukcionismus, ale intuitivní cítění velké přírodní harmonie a hledání člověka v ní. [c.d.: 119]. Pokud by lidstvo přistoupilo na názor a doporučení vědců sdružených v Římském klubu, znamenalo by to také změnit radikálně dosavadní konzumní zvyklosti. Je totiž jasné, že lidstvo asi jako jediný biologický druh, by mohlo vědomě omezovat svůj počet i svojí spotřebu - tedy žít v trvalé rovnováze.

Pro nápravu dosavadního směřování by bylo zejména potřeba změnit dosavadní konzumní životní styl, který spočívá hlavně v preferování kvantity nad kvalitou, což vede k obrovskému plýtvání a opustit myšlenku, že neomezená spotřeba patří mezi základní lidská práva. Uvědomit si, že zájmy jedince nemohou být nadřazené zájmům komunity, a to nejenom v lokálním měřítku, ale i v globálním měřítku, a zájmy současné generace nemohou být nadřazené zájmům generací příštích. Pokusit se pochopit nebezpečí, které plyne z rychlého úbytku orné půdy a tím ohrožení výživy.

V praktické rovině by tato změna měla spočívat v tom, že lidstvo a zejména ta bohatší část si uvědomí, že je nutno radikálně změnit přístup k světu. Je nezbytné opustit myšlenky na neustálý růst spotřeby. Protože, jak napsal E. Mishan ve svém politickém eseji: „Je-li blaho cílem společnosti, bylo by lépe,

kdybychom přemýšleli obezřetněji a bezprostředněji o cestách, které mohou vést ke zlepšení: nesmíme připustit, abychom se řídili ortodoxní doktrínou a vkládali svou víru do ekonomického růstu“. [Mishan 1994: 11].

Růstu konzumního chování také napomáhá to, že se původní puritánská etika, z níž čerpal kapitalismus v 19. století, vytratila. V té době totiž platilo, aby jedinec nejen tvrdě pracoval, ale současně také spořil, takže nemohl kupovat zbytečnosti. V dnešní době, aby kapitalismus mohl vůbec fungovat, tedy usilovat o zisky a expansi ve společnostech, které jsou již bohaté a dosahují téměř nadbytku, musí vyrábět cokoliv, co může jen dočasně a nepatrně zvýšit míru uspokojení na stále vybíravějším spotřebitelském trhu. „Imperativ vyšší výkonnosti, expanse a inovací se stal natolik součástí našeho ekonomického povědomí, je tak hluboce zakotven v našich hospodářských institucích, že návyk tvrdé práce a sebekázně, hmotné ambice a podnikavost jsou stále vychvalovány jako nejvyšší společenské ctnosti“. [Mishan 1994: 12-13].

Je zde také skutečnost, o které se zmiňuje E. Fromm, že kapitalismus také vytvořil člověka tržního charakteru, který vlastní hodnotu prožívá jako zboží tak, že „vlastní hodnotu považuje nikoliv za hodnotu užitnou, ale za hodnotu směnnou“. Živoucí člověk se tím vlastně stává věcí na trhu „osobnosti“. [Fromm 1992: 114, uvozovky v originále].

„Cílem tržního charakteru je úplné přizpůsobení – být žádoucí na „trhu osobnosti“. Takový člověk pak nemá ani své ego (jako ještě měli lidé v 19. století)“, protože „musí totiž svoje já neustále přizpůsobovat, „ podle zásady: „jsem takový, jakého mne chcete mít. Lidé tržní charakterové struktury jsou bez cíle, kromě neustálého tlaku dělat vše co nejefektivněji, nejúčelněji „ a když se jich zeptáme, „proč musí být všechno tak rychle, proč se musí všechno dělat tak účelně, nemají na to žádnou odpověď, „ ale nabízejí zracionalizované vysvětlení typu: „aby opatřili více pracovních příležitostí“, nebo aby „udrželi v pořádku firmu“. O filosofické či náboženské otázky, které by se dotýkaly smyslu jejich života, mají malý zájem. Mají své velké a neustále přizpůsobované ego, ale nemají sebe, jádro, vědomí identity“. „ Protože tržní charaktery postrádají hluboký vztah k sobě, nebo k druhým, není pak pro ně ve skutečnosti nic blízké. Tím se může vysvětlit, že tito lidé si dělají malé starosti s nebezpečími typu ekologických katastrof, jaderné války, ačkoliv znají přízna-

ky, kterými se tato nebezpečí ohlašují“. [Fromm 1992: 115, uvozovky v originále].

Tímto je současný člověk připraven, aby se mohl plně zapojit do spotřebitelského života, protože k tomu, aby tento celý systém mohl fungovat je zapotřebí, aby výrobky, které se vyrobí, také někdo koupil. Není však vůbec snadný úkol přesvědčit lidi, kterým vlastně nic nechybí, aby si koupili výrobek. K tomu slouží celý reklamní průmysl s mnoha odborníky z různých oborů. Musí potenciální zákazníky přesvědčit, jak strašně strádají, když ještě nemají tento výrobek. Zvláště rafinované reklamy, možná i na hranici etiky, jsou ty, které vkládají nabídky na „nepostradatelné“ hračky mezi dětské pořady v televizi.

J. Keller uvádí: „ Heslo ekonomického růstu patří k základní ideové výbavě politiky hájící principy, na kterých je založena neudržitelná společnost.

V jejich slibech plní ekonomický růst nejméně trojí funkci.

1. Je příslibem dalšího zvýšení životní úrovně všech členů dané společnosti, z něhož budou moci být uspokojeny potřeby nejen vyšších a středních vrstev, ale časem i těch nejchudších. Poněvadž trh věrně reprodukuje existující sociální nerovnosti, takže nerovnoměrná distribuce statků a tedy i nerovný konzum jsou spolehlivou zárukou toho, že i do budoucna bude nutný ekonomický růst, který jediný může situaci tržně méně úspěšných vylepšit. Takto lze nutnost růstové strategie odůvodňovat až do naprostého vyčerpání zdrojů.
2. Ekonomický růst je líčen jako nezbytný předpoklad vylepšení situace všech chudých a to i celosvětovém měřítku. Zpráva komise OSN vedené Gro Harlem Brudtlandovou nazvaná Naše společná budoucnost se vyslovuje pro další ekonomický růst jako jediné možné řešení bídy zemí třetího světa. Světový hospodářský růst by měl podle představ komise stoupnout 5 – 10 krát, aby mohla být odpovídajícím způsobem zvýšena životní úroveň obyvatel chudých zemí. Ve zprávě se nic nepíše o tom, při jaké úrovni růstu budou spokojeni například lidé z Bangladéše s dosaženou životní úrovní v porovnání se životní úrovní obyvatel Spojených států.
3. Podle většiny ekonomů je ekonomický růst vydáván za jedinou možnou cestu k řešení stávajících ekologických problémů. Jinými slovy další ekonomický

růst má vyřešit problémy, které způsobil dosavadní ekonomický růst. Je tedy potřeba vyrábět stále více, aby se napravily škody způsobené výrobou“.

[Keller 1995: 14-15].

Ekonom zdůvodňuje nutnost dosavadního směřování zejména západní civilizace tím, že znepokojení z tempa vyčerpávání neobnovitelných zdrojů není na místě a argumentuje takto:

- a) „Za prvé informuje člověka, který je environmentalisticky zaměřen, u něhož předpokládá prostoduchost, o tom, že sice mnohé běžně používané zdroje skutečně mohou být zcela vyčerpány, nestane se to však náhle. Nebudou-li k dispozici technická řešení nebo nalezeny nové zdroje, nové zásoby, ceny nedostatkových zdrojů se časem zvýší, čímž mají být výrobci a spotřebitelé přinuceni více šetřit a průmysl tak bude motivován k tomu, aby objevil nebo vynalezl nové materiály.
- b) Za druhé, jako doplněk k prvnímu argumentu, se zdůrazňuje, že existuje „optimální časový trend“ ceny a výroby každého neobnovitelného zdroje, ať již jde o palivo nebo horninu. Dobře fungující trh s vysokým stupněm soutěživosti směřuje k tomu, aby takové optimální trendy vytvářel.
- c) Za třetí, ekonom spolu s technokratem uvádějí příklady minulých neoprávněných poplachů, že některý zdroj byl vyčerpán, a snaží se podpořit svou argumentaci předkládáním důkazů o tom, že ceny důležitých surovin naopak během času zlevňují.

Tyto argumenty ekonomů nezní ovšem moc přesvědčivě, protože fakt že zvyšující se nedostatek některého materiálu je doprovázen zvýšením ceny, pokud není k dispozici technická inovace (což vede ke zmíněným přizpůsobením), není příliš přesvědčivá. Zvýšená cena není ničím jiným, než jednoduchým mechanismem, který překládá nedostatkovost do zvýšených nákladů“.

[Mishan 1994: 24, uvozovky v originále].

Také je velmi obtížné stanovit spravedlivou cenu výrobků, neboť ta by musela v sobě zahrnovat mnohem více faktorů, než se běžně vytváří v tržním prostředí. Tím je, zejména zohlednění produkce skleníkových plynů při dopravě, dále poškozování životního prostředí pro člověka a i další biologické druhy. Dále také nelze zanedbat ve stanovení ceny skutečnost, která plyne z toho, že se vyčerpají zdroje, takže cena by měla také obsahovat složku, jež by vzala v úvahu

nedostupnost těchto surovin pro příští generace. Bylo by třeba také zohlednit fakt, že veřejné statky, které byly v minulosti zcela volně k dispozici, se s pokračující industrializací zvolna stávají nedostatkovým „zbožím“. Jde o čistý vzduch, možnost se svobodně napít z jakékoliv studánky a další.

Veřejnost si také nerada připouští, že ekonomický růst nepřináší jen samá pozitiva, jak se snaží přesvědčovat ekonomové, ale přináší také určitá rizika. Tato rizika spočívají zejména v prohlubujících se sociálních nerovnostech v rámci jednotlivých států, které přináší růst bohatství. Všichni nebohatnou stejně. Dokonce i pro ekonomy a část sociologů je tento vývoj blahodárný, neboť má stimulovat další růst ekonomiky.

Dalším rizikem je to, že na tento obrovský růst výroby a spotřeby je potřeba obrovské množství surovin a energie. Jenže v bohatých zemích tyto komodity již byly spotřebovány a je nutné je tedy dovézt z jiných zemí, kde se ještě zachovaly. Většinou se to však uskutečňuje tak, že se nedovážejí suroviny, ale už polotovary, které se ve vyspělých zemích teprve zpracují do finálních výrobků. Je to z toho důvodu, že zpracování surovin je energeticky velmi náročné a zároveň při tom vzniká mnoho škodlivin, což by bylo v bohatých zemích terčem kritiky, v chudých to nevadí...

Ekonomický růst znamená také nebezpečí zostřeného soupeření o rychle ubývající zdroje. Dále je pravděpodobné, že si obyvatelé zemí, kde se tyto důležité suroviny nachází, uvědomí, že tyto suroviny jen málo využívají a že hlavní užitek z toho mají jen bohaté země.

K tomu uvádí E. Mishan toto:

1. „Hrozba občanských nepokojů a ozbrojených střetů, obzvláště v *chudších* zemích, vyrůstající z dlouhodobé frustrace hmotných očekávání a prohlubující se s růstem cestovního ruchu a působením sdělovacích prostředků.
2. Konflikty a nevraživost mezi zeměmi a uvnitř zemí spolu s tím, jak poroste ilegální migrace z chudších zemí Afriky, Asie a Jižní Ameriky do bohatších zemí Západu.
3. Nebezpečí politického antagonismu a konfrontace mezi bloky států přímo vyrůstající z toho, jak si obyvatelé méně rozvinutých zemí rostoucí měrou uvědomují, jak se stal Západ závislý na jejich produkci“. [E. Mishan 1994: 42].

Jak již bylo řečeno, původní protestantský étos, spočíval v šetrnosti a tedy v nákupu jen nejnútnejších věcí. Tehdy se věci kupovaly s myšlenkou na to, aby věc vydržela. Podobně jako ještě na začátku dvacátého století se věci; jako náramkové hodinky, jízdní kolo kupovaly na celý život, případně se ještě dědily. Tehdy také existovalo mnoho živnostníků, jež se živili opravami různých věcí. Tomu také napomáhala skutečnost, že výrobky zůstávaly po mnoho let téměř beze změny. E. Fromm uvádí, že „ve starším období každý, kdo něco vlastnil, to choval v lásce, pečoval o to a užíval toho, pokud to bylo možné. Kupovat znamenalo, „aby koupené vydrželo“, a mottem devatenáctého století by mohlo být: „Staré je krásné!“ Dnes je spotřeba rozbujelá, nikoliv pro uchování, ale nakupování se stává nakupováním pro „vyhazování“. Získání – pomíjivé vlastnění a užívání – vyhazování (nebo je-li to možné, tak výměna za lepší model) – nové získání, vytváří zlořádný koloběh spotřebního nakupování a dnešní heslo by mohlo znít: „Nové je krásné““. [Fromm 1992: 60, uvozovky a závorky v originále].

Přímo symbolickým terčem kritiky představitelů environmentálního hnutí se stal automobilismus. Možná, že to není až tak spravedlivé, protože existují i jiné lidské činnosti, které působí také velmi negativně na životní prostředí. Možná, že tato neobliba automobilismu souvisí s jeho dalšími funkcemi, jak bude popsáno dále.

Automobilismus je značným producentem škodlivin, spotřebovává neobnovitelné zdroje energie a hlavně je považován za symbol neudržitelného chování lidí. Jeho rozvoj přináší nutnost stavět obrovské betonové a asfaltové plochy komunikací různých řádů a parkoviště. Samozřejmě je nutné také stavět garáže. H. Librová uvádí, že „jedna rozsáhlá křižovatka zabere v krajině plochu, která je srovnatelná například s historickou částí Salzburgu“. [Librová 1994: 60]. Škodlivost tohoto betonování a asfaltování v gigantickém rozměru má také vliv na úbytek zemědělské půdy a v neposlední řadě se projevuje zhoršováním zasakování srážkové vody do půdy a tím zvyšováním rizika záplav a na druhé straně způsobuje úbytek vody v půdě. Proto je toto asfaltování a betonování považováno environmentalisty za větší problém než produkce škodlivin.

Automobilismus sehrává důležitou roli z hlediska sociologie. H. Librová uvádí, že „automobilismus podporuje současnou tendenci k sociální izolaci (tzv. bunkrová mentalita). Protože současnému člověku s využitím moderní techniky, jako je bezpečnostní elektronika, domácí počítače, podzemní garáže a automobil dovolují uzavřít se před světem. Auto poskytuje svému majiteli ochranu vůči sociálnímu okolí a zároveň maximální pohyblivost. Komunikace s okolím probíhá jen omezeně, omezuje se na gesta, případně mimiku“.

[Librová 1994: 58, závorky v originále].

V souvislosti s automobilismem říká E. Fromm: „Musíme vzít v úvahu několik činitelů, abychom vyřešili problém zdánlivě křiklavého protikladu mezi majetnickým vztahem vlastníků k jejich automobilům a jejich tak krátkodobým zájmem o ně. Za prvé je to prvek odosobnění ve vlastníkově vztahu k vozu; vůz není konkrétní objekt, do kterého je vlastník zamilovaný, ale symbol „jeho postavení, rozšíření moci – tvůrce „jeho“ já, tím, že získal auto a má je, současně získal nový kousek svého já. Kromě toho, že „nakupováním nového vozu každé dva roky, místo každých šesti let stoupá kupcovo vzrušení ze zisku; akt získávání nového vozu do vlastnictví je druhem znásilnění – zvyšuje smysl pro ovládnutí, a čím častěji se poštěstí, tím větší pocit triumfu“. Nehledě na to, že „změna auta nabízí pokaždé znovu šanci „udělat dobrý obchod“ – získat profit při směně – uspokojení, což je hluboce zakořeněno v dnešním muži a ženě“. Významná je také „potřeba nových zážitků, nových stimulů a dráždivel“. Nejdůležitější však je, že „v posledním století se zcela změnil sociální charakter k charakteru „tržnímu“. [Fromm 1992: 61, uvozovky v originále].

Bohužel automobilismus má také přímý vliv na ovládnutí rychle ubývajících zásob ropy. Tím jsou spojené mezinárodní konflikty, jako například válka v Iráku a svým způsobem i válka v Afganistanu. Bohaté země nemožou totiž strpět, aby tak důležité zdroje surovin byly v rukách nepřátelsky naladěných vlád.

Vedle neblahého vlivu automobilismu jako takového, má také velmi negativní vliv na přírodu samotný turismus. Je to z toho důvodu, že neustále expanduje do stále nových míst, která byla zatím civilizací ušetřena. A mnohdy má negativní vliv pouhá přítomnost turistů, neboť taková místa se většinou nachází

tam, kde je hraniční oblast výskytu života, jedná se hlavně o vysoké hory jako Himaláje a v Evropě Alpy.

H. Librová uvádí: „Ekologické škody v Alpách jsou pověstné. Krajinu a ekosystémy poznamenaly holoseče a planýrování, stále nové sjezdovky, vleky a lanovky, sněhová děla (extrémně náročná na vodu a energii), lyžování na ledovcích, nová sportoviště a zábavní zařízení, hotely, silnice a parkoviště. Alpská údolí a průsmyky se dusí v záplavě automobilové dopravy. Profesor Jost Kippendorf, znalec alpské situace, označil rekreaci jako „požírače krajiny číslo jedna“. Ačkoliv jsou příčiny katastrofického stavu Alp obecně známé, je příprava na sjezdové lyžování, vycházející ze sociálně prestižních vzorců chování, nezbytnou součástí školního vzdělávání“. [Librová 1994: 68, uvozovky a závorky v originále].

Nemusíme chodit zase tak daleko, i v České republice existují oblasti, kam pouhý vstup je vážným ohrožením pro tamější ekosystém a zejména zimní rekreatanti – vyznavači tzv. adrenalinových sportů to mnohdy nehodlají respektovat.

Velkým morálním problémem bohatých zemí Severu je to, že jejich bohatství do značné míry vzniklo na úkor území a původních národů bývalých kolonií. Zejména byli těžce postiženi obyvatelé obou Amerik. J. Y. Cousteau a Y. Paccalet píší: „Dějiny Ameriky a Argentiny zvláště jsou vlastně dějinami vyhlazování Indiánů. Pokud jde o Severní Ameriku, je známo, co „rudokožci“ vytrpěly, než byli nakonec nahnáni svých ubohých rezervací. Z Latinské Ameriky stačí jediný příklad: zemi sahající od Mexika po Bolívii obývalo před příchodem bělochů šedesát až devadesát milionů Aztéků, Májů a Inků. Půl-druhého století po zahájení konkvisty jich bylo už jen tři a půl milionu. Nejkrutější vykořisťování spojené s nejhroššími projevy rasismu a sadismu, takové jsou hlavní příčiny tohoto decimování. Evropané uznali Indiány za „opravdové lidi“ až v roce 1537 bulou papeže Pavla III. A to ještě ani oficiální stanovisko církve ničemu nezabránilo – v několika následujících letech zahynulo jenom v bolivijských stříbrných dolech v Potosí osm milionů původních obyvatel světadílu. Nepočítaje milodary v podobě otrávených potravin, rýže, cukru a obilí, anebo pokrývek nakažených příjící či neštovicemi. V genocidě se po-

kračuje dodnes, hlavně v Amazonii a také způsoby vyhlazování zůstaly stejné“. [Cousteau, Paccalet 1983: 18, uvozovky v originále]. Pokud se nezmění toto vybičované konzumní chování, budou i nadále pokračovat spory a války o kontrolu nad nalezišti a i nad dopravními cestami po, kterých se tyto důležité suroviny dopravují do bohatých zemí Severu.

Český filosof působící v Itálii V. Bělohradský uvádí: „Osou postmoderní doby není konflikt Východu a Západu, ale konflikt Severu a Jihu. Ten nelze vyřešit rychlejším a efektivnějším fungováním asimilační mašinerie, naopak – předpokládá, že ji zastavíme. Nejde o univerzálnější normy, neutrálnější soudce, objektivnější poznání a rychlejší růst produkce a konzumu. Jde o změnu paradigmatu, aby vrátila hlas kulturám, zredukovaným asimilační mašinerií růstu Růstu na pouhou ozvěnu pyšného diskursu Severu. Postmodernost je věk *disimilace*, věk jiné komunikace, osvobozené od asimilační mašinerie“. [Bělohradský 2007: 66, kurzíva v originále].

Přitom je už od nepaměti známo, že bohatství se automaticky nerovná spokojenosti a ani bohatá společnost nemusí být ušetřena negativních společenských jevů. K tomu třeba uvádí F. Fukuyama: „...konec konců jsme viděli, že země, v nichž se dlouhodobě zvyšoval počet rozvrácených rodin, míra zločinnosti a nedůvěry, zároveň vytrvale bohatly. V zemích OECD s úrovní příjmů navíc souvisí změna hodnot; v bohatších státech, například v USA, Kanadě a skandinávských zemích, se rodiny rozpadají častěji než v chudších zemích, jako je Portugalsko, Irsko a Španělsko. Intuitivně tedy předpokládáme, že rostou-li příjmy, slábnou vzájemné závislosti, které stimulují rodiny a občanská společenství, protože lidé se dnes snáze obejdou jeden bez druhého“. [Fukuyama 2006: 82].

Tak jak už to bývá, nepanuje stejný názor na to, jestli současná situace světového životního prostředí má charakter krize. Je to pochopitelné, protože příznání znamená, že dosavadní vývoj vedl špatným směrem a je ho třeba změnit. Mezi současné mediálně známé postavy odpůrců ekologické krize patří dánský statistik B. Lomborg. V knize nazvané Skeptický ekolog na téměř 600 stranách vyvrací, nebo alespoň problematizuje současné názory environmentalistů.

Tato kniha je výrazně antropocentricky napsána a autor, byť se označuje za skeptického ekologa, zde zaujímá velice svérázné názory. Poněvadž napsat, že úbytek deštných pralesů a zmizení hmyzu a vývojově nižších organismů v něm, vlastně příliš nevdí, je poněkud odvážný a pro opravdové ekology je to skutečně těžko přijatelný názor.

Například o hrozbě, která je spojena s mýcením deštných pralesů Lomborg tvrdí: „...pomineme-li krátký flirt s pralesem jako „plícemi Země“ (což byl mýtus), je nyní právě biodiverzita hlavním důvodem, proč chceme deštný prales zachovat. Co přesně však má podle těchto tvrzení vyhynout? Řada lidí se domnívá, že jde o slony, velryby šedé a širokolisté mahagony. Omyl, z více než 95 procent jde o brouky, mravence a dále bakterie, řasy a viry“.

[Lomborg 2006: 290, uvozovky v originále].

K této knize napsal V. Cílek na zadní straně obálky českého vydání velice výstižnou poznámku: „Co je hlavním sdělením jeho knihy? Řekl bych, upozornění na to, že svět je plný správných údajů, které se dají vykládat opačným způsobem“.

Dále existuje také velká skupina lidí, zejména ekonomů, kteří tyto možné problémy ignorují. Ono totiž moc dobře nelze korektně polemizovat s přírodovědci například o úbytku biodiverzity, která se může snadno zjistit. Jiný problém je globální oteplování, které je vlastně pro sdělovací prostředky hlavní environmentální problém. To, že se otepluje je nezpochybnitelné. To co zpochybnit lze, je do jaké míry za to může člověk se svojí produkcí oxidu uhličitého a dalších skleníkových plynů, protože globální klimatický systém je značně složitý a nelze ho redukovat jen na změny v obsahu skleníkových plynů.

Pokud se přijme názor, že současné směřování lidské civilizace vede do stále se prohlubující se ekologické krize, bude třeba přijmout opatření na změnu. Cesty k nápravě jsou dvě. Jedna, která vychází z technokratického řešení a druhá metoda je hlubinně ekologická, jež spočívá v radikální změně lidského chování. Podrobněji se těmito dvěma řešeními bude zabývat následující kapitola. V naší republice má blízko k technokratickému řešení problémů Sdružení pro trvale udržitelný rozvoj. Hlubinně ekologické uvažování je naopak blízké organizaci s názvem Sdružení pro trvale udržitelný život.

4. Možnosti řešení

4.1. Technokratické řešení.

Technokratické postupy řešení ekologické krize spočívají na tom, že lze úspornými opatřeními a zdokonalenými technologickými postupy výroby zaměřit negativnímu směřování lidské civilizace. Jinými slovy by se také mohlo říci, že by zde mělo platit - co je ekonomické, je také ekologické.

Už v polovině dvacátého století si některé průmyslové země začaly uvědomovat nutnost nějaké regulace tržních sil vzhledem k environmentálním problémům. Na základě toho země postupně vytvářely legislativu na ochranu životního prostředí. Česká republika má vypracovanou politiku životního prostředí od roku 1995. Do této politiky patří jednak zákazy a příkazy určitých činností, dále je snaha apelovat na občany, aby se odpovědně chovali, a patří sem ekonomické nástroje.

Technokraticky zaměření environmentalisté přišli s návrhem, jak řešit ekologickou krizi, s tak zvaným faktorem čtyři, což znamená celosvětové zdvojnásobení blahobytu při poloviční spotřebě zdrojů. V pozadí tohoto plánu stojí existence hrozivé světové chudoby. Bez snížení spotřeby přírodních zdrojů na polovinu, nelze dosáhnout ekologické rovnováhy a dlouhodobě zajistit základní životní podmínky pro lidstvo, tak jak varuje zpráva Římského klubu z roku 1972. [Weizsäcker, Lovins, Lovinsová 1996: 11].

Autoři tohoto plánu uvažují faktor čtyři pouze jako nejmenší míru. Protože je jisté, že by se ve všech odvětvích nepodařilo dosáhnout strukturálními změnami stejné efektu. Z toho plyne, že tam, kde to bude možné, je bude nutné dosáhnout vyššího zefektivnění, aby se dorovnal ta odvětví, kde se i při největší snaze, nedosáhne výrazného výsledku. Zároveň by tyto změny měly být pro všechny příjemné.

Autoři uvádějí sedm důvodů pro zvýšení efektivity:

1. „Efektivnost zdrojů zvyšuje kvalitu života. Díky efektivnímu osvětlení můžeme lépe vidět, efektivnější továrny budou vyrábět hodnotné zboží, cestovat se bude rychleji a pohodlněji v efektivních dopravních prostředcích. Budeme lépe žít ekologicky účinně vyrobenými potravinami.“

2. Méně znečišťovat a plýtvat. Efektivnost snižuje znečištění, které není ničím jiným, než zdrojem na nesprávném místě. Efektivnost může podstatně pomoci při řešení problému kyselých dešťů a globálního oteplování.
3. Dosahovat zisků. Šetření zdroji je obecně cenově příznivější, než jejich nákup a spotřeba. Zamezení znečišťování je obvykle levnější, než následné čištění.
4. Využívat trhů a „zapřáhnout“ hospodářství. Tam, kde je efektivnost rentabilní se může prosadit prostřednictvím trhu. Státních předpisů zde není zapotřebí. Je nezbytné vyvarovat se toho, aby podniky, které pro revoluci v efektivitě podstupují větší rizika, byly za to trestány.
5. Lépe využívat kapitál – především v rozvojových zemích. Jestliže se méně plýtvá, vzniká zisk, který lze použít k řešení jiných problémů. V rozvojových zemích, v nichž není uvězněno ve starých strukturách tolik kapitálu jako u nás, může přinést čerstvý kapitál světlo a komfort při desetkrát menších investičních nákladech. Místo nových elektráren se koupí továrny na energeticky účinné žárovky a moderní okna.
6. Mezinárodní bezpečnost. Konkurenční boj o skrovné zdroje může vyostřit mezinárodní konflikty. Efektivnost prodlužuje trvání světových zásob surovin a činí všechny na zdrojích nezávislejšími. Energetická efektivnost může dále pomoci se vyhnout obchodu s materiály, jež mohou sloužit k výrobě jaderných zbraní.
7. Spravedlnost a práce. Plýtvání zdroji je příznačné také pro hospodářství, které rozděljuje lidi na ty, kteří mají práci a na nezaměstnané. Kdo je nezaměstnaný, přichází nejen o svůj příjem, ale také o postavení, smysl života a sebevědomí. V obou případech plýtvají lidé svým talentem a silami.“

[Weizsäcker, Lovins, Lovinsová 1996: 24-27].

Úhelným kamenem tohoto způsobu řešení je správné fungování trhu, nebo lépe řečeno ekokapitalismu. Ten, aby plnil svojí úlohu, musí být splněny následující požadavky, které vůbec nejsou triviální:

1. „Snažit se o to, aby ceny vypovídaly ekologickou pravdu.
2. Nejdřív dělat to, co na co jsou náklady nejmenší.
3. Investovat do efektivností, kdykoliv je levnější než drancování.
4. Vytvořit trh pro ušetřené zdroje.
5. Snažit se o spravedlivou soutěž.

6. Odměňovat žádoucí jednání a ne naopak.
7. Daňové zvýhodnění toho, co je žádoucí, ne to co je žádané.
8. Urychlit vyřazení neefektivních přístrojů.“

[Weizsäcker, Lovins, Lovinsová 1996: 173].

Jednou z největších překážek při využití těchto možností je mezi ekonomy rozšířený názor, že vzniklé trhy jsou již dobré a jsou deformovány jen státními zásahy. Toto dogma, které používají hlavně liberálové, nemá příliš co do činění s dobrým hospodařením. Vytáhne se však vždy na světlo, když jde o to potlačit nějaké zásahy, které by mohly mít vliv na trh. Je to vlastně takový trik, jak ze společnosti sejmout odpovědnost za vytvoření potřebného morálního, spravedlivého, ale také ekonomického rámce. Je také pravda, že ve skutečnosti existuje mnoho rámcových podmínek, které často vysílají zcela zdeformované signály, což nás pak může přijít draho. Tyto pokřivené a často také nespravedlivé tržní podmínky způsobují obrovské plýtvání.

„Dalším důvodem, který má vliv na efektivitu výroby jsou také „transakční náklady“. Výrobci, obchodníci, servis, zákazníci – všichni se pohybují ve vyježděných kolejkách, jejichž opuštění je příliš namáhavé a v účinku i nákladné. Tento jev ekonomové dobře chápou. Mají však tendenci brát i transakční náklady jako osud, proti kterému zejména stát nic nezmůže“. Dalším problémem, se kterým je třeba se vypořádat je neochota lidí, investovat do úspornějších technologií tehdy, pokud návratnost nenastane dostatečně brzo. K tomu autoři uvádějí, že „k řešení tohoto problému byl vynalezen tzv. „kontrakting“, to znamená, že např. za majitele domu, či nájemce bytu provede investici třetí osoba a ta si pak později peníze vybere“. [Weizsäcker, Lovins, Lovinsová 1996: 175, uvozovky v originále].

Velké naděje vkládají technokraticky zaměření environmentalisté do ekologické daňové reformy (EDR). S tímto nápadem přišel již v roce 1920 britský ekonom Cecil Pigou, když si všiml, že pro hospodářství je prospěšné, když se za spotřebu veřejných statků platí spravedlivé ceny. Dnes je toto již klasické dílo často citováno, když se mají zdůvodnit daně za spotřebu „ekologického zboží“.

V praxi by tato reforma měla znamenat, že ceny za energii a primární suroviny by měly růst asi o 5 % ročně během dvaceti až čtyřiceti let. Autoři

vychází ze skutečnosti, že v těžebním průmyslu a zpracování surovin, dnes energie na základě zvláštních tarifů stojí méně než polovinu průměrné ceny v průmyslu. Zároveň technický pokrok by měl znamenat zefektivnění, což by v důsledku mělo znamenat, že by roční náklady za energii a suroviny zůstaly přibližně stejné.

„Autoři uvádějí zajímavý názor na EDR od B. Repetta, R. Dowera a jejich kolegů z Washingtonského institutu světových zdrojů. Ve své studii Green fees tvrdí, že přesunutím jednoho dolaru daní z „dobrého“ (toho, co je žádoucí, např. lidské práce) na „horší“ (toho, co je naopak nežádoucí, například spotřebu přírodních zdrojů) vzniká národohospodářský užitek ve výši 0,45 až 0,80 dolaru. K těmto výsledkům došli na základě studie Charlese Ballarda a Stevena Medema z Michiganské státní univerzity, kteří zjišťovali škody vznikající z našeho stávajícího „zdeformovaného“ daňového systému“.

[Weizsäcker, Lovins, Lovinsová 1996: 221, závorky a uvozovky v originále].

Je pravda, že i sami autoři nevidí tento návrh na řešení problémů s poškozováním životního prostředí s pomocí EDR jako jednoduchý, poněvadž velkými odpůrci jsou země, které jsou závislé na příjmech z těžby ropy. Tyto státy, které jsou sdružené v organizaci OPEC, jsou jednoznačně proti daním za ropu, a to jak v tuzemsku, tak i v zahraničí. Jsou totiž toho názoru, že důsledky odčerpávání zdrojů ropy a plynu by neměly jít na vrub producentů. Takže bude nutné dělat kompromisy.

Dále by Světová banka a další úvěrové instituce neměly již poskytovat žádné úvěry na těžbu zdrojů. Protože světové financování těžby surovin bylo přece zásadním způsobem vinno za cenový propad surovin na světových trzích v minulosti. Navíc tento dosavadní mechanismus prospíval bohatému Severu mnohem více, než chudému Jihu a zároveň poškozoval životní prostředí. Místo toho by mohly úvěrové instituce nabízet úvěry na vyrovnání těch zemí, které se proboují k EDR a efektivní strategii.

[Weizsäcker, Lovins, Lovinsová 1996: 227].

Výhodnost zelených daní uznali také plánovači ve Velké Británii, kde hodlají tímto způsobem bojovat proti zácpám na dálnicích zejména v jižní části země, které nelze automobily s nízkou spotřebou. Takže by se měly postupně zvyšovat náklady na soukromou jízdu automobilem jednak zvyšováním cen

pohonných hmot a zároveň i vyššími poplatky za parkovné zejména ve velkých městech. Nápadem zvyšovat ceny parkovného se nechali inspirovat někteří komunální představitelé i u nás.

Autoři projektu EDR považují, za nejdůležitější zavedení tohoto principu v rozvojových zemích. Zde totiž probíhá rychlá industrializace, proto je tam revoluce v efektivnosti potřebná ještě více než ve starých průmyslových zemích. Poněvadž je tam málo kapitálu i méně energie a pracovní síla je v bohaté míře k dispozici. Takže není vhodné, aby se s pomocí Světové banky soustředily na agresivní těžbu surovin, amerikanizaci dopravního systému a robotizaci průmyslu, a tak promarnily příležitost k revoluci ve smyslu faktoru čtyři. [Weizsäcker, Lovins, Lovinsová 1996: 226].

Celý nápravný systém uvedený ve Faktoru čtyři spočívá v tom, že stačí pouze, aby se zefektivnilo hospodářství, a spravedlivě ocenila práce a zboží, pak už žádné problémy nebudou. Bohužel to však lze uskutečnit v praxi jen velmi obtížně, protože stanovit spravedlivou cenu není vůbec jednoduché, neboť by měla zahrnovat i takové faktory, jako je poškozování přírody, vyhubení rostlin a živočichů a také to, že potomkům zamezíme využívat zdroje, jež se vyčerpají.

I technokraté uznávají, že vyhubením rostlin, které ještě nebyly řádně popsány, natož prozkoumány, se možná připravujeme o získání látek na léčbu neléčitelných nemocí. Dalším „oříškem“ je určit cenu za poškozené zdraví, nebo i smrt z důvodu narušeného životního prostředí. A nakonec i něco tak jemného, jako je ztráta psychické rovnováhy, pokud občan bude mít to „štěstí“, že místo do zeleně, se bude moci koukat třeba na skládku komunálního odpadu.

Další možností, kterou technokraté chtějí vyřešit environmentální problémy, spočívá v náhradě vyčerpátných zdrojů energie – tedy ropy, obnovitelnými zdroji. Jedná se o výrobu bioethanolu a bionafty. Bohužel tento způsob řešení jen těžko může být ten správný, protože jak ukazuje nedávná zkušenost, tak tento pokus vedl ke značnému zvýšení cen potravin, a to nejen těch, ze kterých se bioethanol a bionafta vyrábí. Což značně ztížilo přístup lidí zejména z chudých oblastí k potravinám a tím také došlo k prohloubení potravinové nedostatečnosti. Takže zde vyvstávají jak morální, tak sociální problé-

my, když lidé v bohatých zemích Severu svou neomezenou možností cestovat automobilem, podporují nedostatek a i drahotu potravin v chudých zemích Ji-hu.

Intenzivní pěstování plodin za účelem získání energetických surovin by také vedla k tomu, že by se sklízela veškerá organická hmota a to by mělo po čase za následek, že úrodná půda by se stala pouhým substrátem, který by pouze mechanicky udržoval rostliny. Nápadně by se to podobalo hydroponickému pěstování rostlin. Dokonce není vyloučeno, že zavedením pěstování tzv. energetických rostlin může způsobit skutečnost, že po řadu desetiletí budou emise oxidu uhličitého spojené s takovým přechodem vyšší než jejich snížení z ušetřených fosilních paliv v důsledku intenzivní kultivace půdy.

Technokratický přístup, který se také někdy nazývá ekokapitalismus, může částečně vyřešit některé environmentální problémy a současně i udržet ještě po nějakou dobu úroveň spotřeby, ale lze se jen těžko domnívat, že by mohl přinést významné řešení zásadních environmentálních problémů. Nakonec v současné době, kdy probíhá finanční a ekonomická krize, je vidět, že na „ekologii“ se myslí až v poslední řadě. Názorný příklad je možno uvést na třídění využitelného odpadu. Lidé se naučili v poměrně velké míře třídit odpad, jenže v důsledku krize to vypadá tak, že o tuto druhotnou surovinu nebude zájem a nakonec stejně skončí na skládce.

4.2. Hlubinně ekologické řešení.

Hlubinná ekologie odmítá možnosti řešení ekologické krize technickými prostředky. Podle názoru jejích představitelů technický rozvoj do značné míry tento stav zapříčinil a tak si lze jen těžko představit, že by technika mohla přinést jeho řešení. Zejména však odmítají myšlenku, že na zjevně omezeném prostoru planety lze dosáhnout nemezeného rozvoje. Naopak podle tohoto postoje je nutné změnit celkové nazírání člověka na přírodu a i na svůj dosa- vadní vývoj. Toto by zejména mělo znamenat v praktické rovině, že člověk by začal hodnotit kvalitu svého života ne podle toho, kolik vlastní materiálních

statků, ale také podle životní pohody, která se však jen velmi obtížně měří; rozhodně mnohem hůře než množství spotřebního zboží.

A. Naess chápe hlubinnou ekologii jako provázanost jednotlivých složek v ekosystému a tuto situaci popisuje poněkud abstraktně následujícími slovy:

- a) „Odmítá klasičtější představu člověka v přírodě a dává přednost pojetí, které je možno také nazvat úplným relačním polem. Což znamená, že v tomto poli hlubokých vztahů je každý organismus uzlíkem. Tento hluboký vztah by se také mohl popsat tímto způsobem: hluboký vztah mezi organismem A a organismem B a ten je součástí jak A tak i B do té míry, že bez tohoto vztahu by A i B byly něco jiného. Tento model úplného pole překonává nejen pojetí člověka v přírodě, ale také pojetí čehokoliv v přírodě.
- b) Zásada naprosté rovnosti všeho živého. Tato zásada však nemůže platit bez výjimky, protože v praxi vždy dochází do určité míry k zabíjení, využívání a podmaňování živých organismů. Hlubinně založený environmentalista pracující v terénu si hluboce váží všech forem života, dokonce je téměř uctívá. Dosahuje jakéhosi hlubokého porozumění, jaké lidé zažívají obvykle jen ve vztahu ke svým bližním, případně jen k velmi úzké části živé přírody. Takovýto postoj také znamená, že existuje stejné právo na život a rozkvět jako nezpochybnitelný požadavek. Pokud tento požadavek někdo vztahuje jen na lidi, jde o antropocentrismus, jež má na kvalitu lidského života zhoubný vliv. Kvalita života by měla také záviset na hlubokém uspokojení, které by lidé měli čerpat z jednoty s ostatními životními formami. Ignorování tohoto požadavku vedlo k tomu, že se člověk odcizil sám sobě“. [Naess 1993: 48].

Tento požadavek však přináší problémy, které odpůrci tohoto myšlení dobře využívají. Jedná se totiž o to, jestli je správné vyhubit některé mikroorganismy, které přinášejí komplikované nemoci, např. původce neštovic.

Jan Keller chápe hlubinnou ekologii jako snahu o korigování přístupu ke světu především na individuální úrovni změnou vědomí. A dále snahou zasáhnout do chodu moderní společnosti neobvyklým způsobem na skupinové úrovni, což by měla obstarat nová sociální hnutí. K tomu mají patřit také pro-

jekty trvalé udržitelnosti života, které byly formulovány ve druhé polovině osmdesátých let a počítají s globální restrukturalizací. Dále, podle J. Kellera, „je patrná snaha pod vlivem osudového ohrožení přírody hledat novou identitu, místo té, jež je způsobena krizí druhé modernity. Pak je také možné hlubinnou ekologii chápat jako snahu o radikální překonání fragmentalizace na úrovni jedince, což patří k důsledkům organizované modernity. Konečné úvahy o trvale udržitelné společnosti také radikálně zpochybňují funkčnost dosavadního modelu vztahů mezi sociální statikou a sociální dynamikou a tím se bezprostředně dotýkají samého jádra sociologického uvažování“. [Keller 1997: 110].

Z principů hlubinné ekologie jasně plyne nutnost přehodnotit dosavadní názory, které spočívají v tom, že lidé se zásadně liší od zbytku přírody a mohou tedy s nimi bez omezení nakládat. Také je nutné si uvědomit, že svět není nevyčerpatelný a dosavadní škody, které způsobila překotná industrializace nelze napravit dalším rozvojem technologií.

Jedním z možných řešení je postupná decentralizace států, protože nadměrná centralizace moci je faktorem, který zcela nekompromisně blokuje možnosti každé účinnější obrany před nastupující katastrofou. K této decentralizaci jistě nedojde od mocenských orgánů, neboť to není v jejich zájmu. Pokud by se však podařilo k tomuto stavu dojít, tak by to mělo obrovské důsledky. Obrovským způsobem by poklesl transport zboží na velké vzdálenosti, což je energeticky mimořádně náročné odvětví hospodářství centralizovaného světa. To by mělo velký vliv na usazování lidí v lokalitách a tedy ke snížení migrace a současně ke značnému poklesu všech forem obchodování mimo obchodování místní. Velké nadnárodní společnosti, které uskutečňují své obchodní transakce přes kontinenty, by zkrachovaly, protože by přestalo být výhodné, aby se například dovážely letecky čerstvé květiny z Jižní Ameriky přes Holandsko do Japonska. Menší výrobci by byli nuceni se vrátit k místním zdrojům a na místní trhy. Podstatně by se tím snížila koncentrace ekonomické moci, která vznikla v devatenáctém století, jež nemělo ještě ponětí o ekologických limitech. Vzhledem k tomu, že větší část obchodování spočívá nikoli na manipulaci se zbožím, nýbrž spíše na manipulaci s lidmi a také jejich potřebami, mohlo by to také otevřít prostor pro skromnější, ale autentičtější bytí.

„Základní jednotkou, která vystupuje v představách hlubinných ekologů o povaze decentralizovaného světa, je oblast natolik soběstačná, že objem vnějšího obchodu může být radikálně omezen, aniž by obyvatelstvo strádalo při uspokojování svých základních potřeb. Takový přístup však může znamenat velmi dramatickou redukci toho, co všechno lze považovat za základní životní potřeby. Pro ty, kdo mezi ně automaticky řadí osobní automobil a barevné video, znamená tato vize decentralizovaného světa jistě návrat do primitivního stadia“. [Keller 1995: 125-126].

J. Keller dále vysvětluje, že „cílem přívrženců decentralizace není návrat k absolutní soběstačnosti zcela izolovaných komunit. Ani pro radikální zelené toto není cílový stav. Do takového stavu však může dospět současná společnost nejspíše v závěrečné fázi kataklyzmatu, které se dříve nebo později dostaví, pokud lidstvo nezmění dosavadní směřování. Tedy pokud nebude opuštěna honba za blahobytem a prosperitou. I radikálům je jasné, že část nezbytných statků nebude možné opatřovat si místně nebo regionálně.

Na jak velkou část těchto služeb bude nutno rezignovat, bude dáno stavem zdrojů, které zůstanou po ukončení dnešní fáze umělé prosperity. Až bude dosaženo dna blahobytu, bude zapotřebí navrhnout takové uspořádání decentralizovaných útvarů, aby udržování nejnужnějších neregionálních forem sociální organizace nemohlo nadále sloužit parazitnímu bujení orgánů centralizované moci. Decentralizace by tedy neměla znamenat návrat k jakémusi primitivismu, znamená spíše odmítnutí primitivismu centralizované moci“. [Keller 1995: 126].

Na podporu decentralizace hovoří také fakt, že je velmi nebezpečné být zcela odkázáni na centrální dodávky paliv a energie ze zdrojů vzdálených tisíce kilometrů. K tomu uvádí S. Komárek: „Poslední výběžky autarkie vzaly za své teprve nedávno – ještě za poslední světové války se každý německý zemědělský grunt po šest let obešel bez nafty, umělých hnojiv, někdy i bez elektřiny a posléze i jakékoliv pomoci zvenčí a ještě produkoval relativně dost potravin – po dalších šedesáti letech nelze na něco takového podobného v zásadě ani pomyslet, už proto, že dnešní slepice svá vejce sama nevysedí a dnešní pšenice bez pesticidů nevyroste.“ [Komárek 2004: 31].

A. Naess charakterizuje takové decentralizované zelené komunity následovně:

1. „Počet členů v takových komunitách by měl být takový, aby se všichni znali navzájem; počet členů by se měl udržovat na přibližně stejné úrovni.
2. Rozhodování, která se dotýkají všech členů, padají po přímé komunikaci s lidmi – mělo by se jednat o přímou demokracii.
3. Případy asociálního jednání se má řešit přímo a přátelsky. Vnitřní řád narušuje jen velmi málo vlivů zvenčí.
4. Výrobní způsob a výrobní prostředky se přibližují ponejvíce prvovýrobě. Z toho také plyne vysoká míra ekonomické soběstačnosti.
5. Používají se hlavně šetrné technologie. Suroviny by měly být pokud možno s co nejbližšího okolí a jen vyjíměčně dovezené z ciziny.
6. Kultura, zábava i práce by měly mít místní rysy.
7. Školní výuka by měla být hlavně orientována na technologie užívané v dané oblasti, samozřejmě by měl být vyhrazen čas na literární a uměleckou výchovu.
8. Majetkové rozdíly mezi členy komunity by měly být co nejmenší, aby nebránily životním stylem vzájemné spolupráci.
9. Komunita by měla také zabírat co nejmenší rozlohu; nejlepší pokud na přesun po komunitě stačí pouze jízdní kolo.
10. V některých komunitách také mohou být taková zařízení, jako třeba nemocnice, soudy a technické ústavy, které slouží většímu počtu komunit“.

[Naess 1993: 209-210]

Kromě vytváření těchto zelených komunit, je možné k řešení environmentálních problémů přistoupit méně radikálně.

Cestou k tomu může být zamyšlení nad potravinami. Pro většinu dnešní městské populace a nejen pro ně, se potraviny prostě získávají v supermarketech a to, že potraviny živočišného původu vznikají prvotně ve stájích z živočichů, kteří zde mnohdy žijí v ukrutných podmínkách, si už jen málokdo uvědomuje. Také rostlinné produkty si už jen nemnozí dokáží spojit s ornou půdou, která obrovským způsobem ubývá.

H. Librová uvádí „názor Berryho, podle něho se mýlíme v tom, když si myslíme, že zprůměrněné zemědělství a potravinářský průmysl nám dává více svobody a radosti tím, že nás zbavuje nutnosti myslet na jídlo.

V pěti bodech přináší návod, jak si znovu vytvořit vztah k produkci potravin a tím i vztah k přírodě.

1. Podílet se na produkci potravin, jak jen to je možné. Pokud má jedinec kousek zahrady, dvorek, nebo alespoň květináč na slunném místě, měl by pěstovat něco k snědení. Kuchyňské zbytky by měl kompostovat.
2. Je vhodné pokud možno, co nejvíce jídel připravovat doma a oživit ve své myslí umění kuchyně a domácnosti.
3. Pátrat po původu jídla, které kupuje a technologiích zemědělské produkce a potravinářského průmyslu.
4. Je-li to možné, tak kupovat produkty z blízkého okolí. Tyto potraviny jsou také nejčerstvější a navíc obsahují zvláštní ideu místa, která je vysoce hodnocena. Nejlepší by však bylo najít přímo zahradníka, pěstitele ovoce, chovatele zvířat, zemědělce a přímo od nich bez zprostředkovatelů a v co nejkratší době získat kvalitní potraviny.
5. Posílit vztah a pochopení živého organismu a jeho souvislosti s lidským životem chováním domácích zvířat. Nejde však o psy a kočky, jež se běžně v domácnostech vyskytují, nýbrž o chov užitkových zvířat – králíků, drůbeže, koz, ovcí a prasat“. [Librová 1994: 78].

S těmito principy je úzce spjata tak zvaná koncepce ideační hodnoty potravin. Podle toho by vysokou ideační hodnotu měly potraviny vyrobené co nejklasičtějším způsobem. Zemědělské produkty by měly být získávány z ekofarem a to ještě co nejbližší spotřebitelé. Chovaná zvířata by měla mít možnost prožít život co nejpřirozenějším způsobem, tedy žádný klecový chov slepic. Nejvyšší ideační hodnotu mají takové potraviny, které jsou získány s přičiněním spotřebitele, což je možno docílit v případě, že spotřebitelé jsou agroturisté a budou ubytováni na farmě, kde se budou podílet třeba na sezonních pracích. Vysokou ideační hodnotu také mají sezonní produkty, pokud se konzumují v příslušném období a nedováží se z druhé polokoule.

Naopak nízkou ideační hodnotu mají takové potraviny, které jsou získány průmyslovým zemědělstvím, dovážené z velké vzdálenosti. [Librová 1994: 79]. Ovšem nejnižší ideační hodnotu mají takové potraviny, jež jsou dovezeny ze vzdálených chudých zemí a ještě za směšnou cenu, což bohaté země usvědčuje z neslušného chování, protože tyto producentské země nedostanou za produkty řádně zapláceno a ještě se často jedná o dětskou práci, zejména v Africe.

Možná, že naděje na změnu dosavadního stylu života na přechod k uvědomělé skromnosti by mohla přijít od náboženství. Jak už bylo zmíněno, existují věrouky, které jsou mnohem šetrnější k přírodě než křesťanství. Ovšem i v křesťanství lze najít prvky, které jsou kompatibilní s trvale udržitelným životem. Jedná se hlavně o myšlenky sv. Františka z Assisy, který bývá také označován jako patron zvířectva.

Hlubinně ekologický způsob řešení ekologické krize by mohl mít úspěch, ovšem těžko si lze představit, že by v dohledné době bylo možné k takovému způsobu života přistoupit. Zemědělství bez použití pesticidů by v žádném případě nemohlo uživit většinu současného množství lidí na planetě a vyvstaly by i další problémy. Spíše je nebezpečí, že k takovému chování bude lidstvo donuceno okolnostmi, až se vyčerpají zdroje surovin a fosilních paliv, jak již bylo napsáno.

4.2.1. Dobrovolně skromný způsob života v Čechách.

Do roku 1989 takovýto alternativní způsob existence lidí byl v České republice jen těžko možný, poněvadž každý musel mít zaměstnání. Ke změně došlo současně se společenskými přeměnami po roce 1989. Značná část společnosti se nechala inspirovat konzumním chováním západních sousedů a snažila se v co nejkratší době tyto konzumní zvyklosti dohonit. V tomto kontextu vyznívá dosti úsměvně, když environmentalisté ze západní Evropy viděli tehdy u nás naději, že by se česká společnost nemusela vydat cestou tvrdého konzumu a neopakovat chyby, které se oni snažili doma odstraňovat.

Přesto se nepatrná část lidí snažila začít na venkově žít přijatelnějším ekologickým způsobem. Měli to však velmi složité a velká část to brzy vzdala, neboť se jednalo mnohdy o lidi z velkých měst, které vedla spíše romantická představa idylického života na venkově. Tito lidé také měli jen malé znalosti o

zemědělství a starousedlíci jim to dávali zhusta najevo posměchem přímo či nepřímým. Pro ně totiž bylo atributem nové doby opuštění drobného hospodaření a přímo za symbol této nové etapy byla přeměna chlévu na automobilovou garáž.

I tak vidí H. Librová v životě Čechů prvky, které se přibližují k ekologicky šetrnému chování. Jedná se o určitý druh konzervativizmu, který se projevuje v tom, že Češi nejsou příliš ochotni cestovat za prací. [Librová 1994: 90]. Tato vlastnost, která je environmentalisty hodnocena kladně, poněvadž takoví usazení lidé si vytvoří citový vztah k domovu a není jim pak jedno, co se v okolí děje. Naopak je negativně hodnocena ekonomy a podnikateli, protože pro ně je flexibilní člověk ideální pracovník.

H. Librová se spolupracovníky zkoumala, jací lidé, kteří jsou ochotni nastoupit dobrovolně skromný život. „Toto zkoumání bylo velice složité, protože neexistuje žádný seznam lidí, kteří žijí tímto způsobem. Byla tedy použita „metoda sněhové koule“, kdy vyšli z údajů tzv. informátorů, což byli lidé dobře znalí místních poměrů ve svém okolí. Tímto způsobem získali 113 adres z celé republiky a z nich vybrali 47 rodin, které odpovídaly zvoleným kritériím. Byly odmítnuty 3 rozhovory, takže zbyly 44 případy. Celkově uskutečnili rozhovor se 70 osobami. Výzkumnou jednotkou byla zpravidla domácnost. Cíle, jež si tento výzkum stanovil, předem vylučovaly některé obvyklé sociologické výzkumné metody. Za základní metodu sběru dat byl proto zvolen hloubkový rozhovor, který byl veden podle předem otestovaného schématu. Zkoumané osoby měly pevně vytvořený postoj k životu a hlavně byly pevně odhodlány vzdorovat veřejnému mínění a dalším sociálním tlakům. Věková struktura souboru byla od 22 do 63 let.

Z výzkumu vyšlo najevo, že takto žijící rodiny se vyznačovaly významně nadprůměrným počtem dětí, případně u mladých rodin byl plán mít větší množství dětí. Dále se v souboru vyskytla poměrně velká skupina tzv. „starých mládenců“, byli nalezeni v míře převyšující statistickou významnost. Podle očekávání se potvrdil ekologicky šetrný život u vícegeneračního soužití lidí. Vzdělání respondentů bylo středoškolské a vysokoškolské; u žen většinou středoškolské u mužů spíše vysokoškolské. Zajímavé také bylo, že tito lidé nevyužívají svojí vysokoškolskou kvalifikaci, případně odešli z vysoké školy po prv-

ním či druhém ročníku, a to většinou ze škol technického a přírodovědného zaměření. V několika případech se také setkali s lidmi s pozoruhodnými schopnostmi, jejichž nejvyšší vzdělání bylo pouze základní. Vzdělanostní obzor těchto lidí v lecčems převyšoval běžný průměr absolventů vysokých škol. Tito lidé pocházeli jak z velkých měst včetně Prahy, tak i z menších měst a vesnic. Existovaly také četné případy, kdy se lidé odstěhovali do své dřívější rekreační nemovitosti“. [Librová 1994: 98-100].

Ekologicky šetrný způsob života bývá často na ekofarmách, kde je spojena zemědělská produkce s prodejem mléka „přímo od krávy“ a některými potravinářskými výrobky. Zejména se produkují speciální sýry. Bohužel však mnohdy těmto farmářům v této činnosti ztrpčují někdy až přehnané hygienické předpisy, což znamená pro ně nemalou finanční zátěž. Ekofarmy také často provozují agroturistiku, která je stále oblíbenější. Ta má význam pro návštěvníky nejen rekreační, ale i poznávací, neboť zejména děti nemají ponětí o tom, jak se vlastně potraviny získávají. Poznají to, co pro dřívější děti bylo zcela samozřejmé – to, že krávy nejsou fialové...

Ukázka z ekofarmy v Podkrkonoší, která provozuje agroturistiku je na obr.1 a 2.

Obrázek 1

Obrázek 2

6. Závěr.

Z této práce vyplývá, že neudržitelný způsob života se vytvořil v zemích, které byly ovlivněny zejména křesťanskou tradicí kalvínského typu. Tento způsob postupně přijímaly i jiné národy buď dobrovolně, nebo pod nátlakem kolonizátorů.

Popsány byly dva různé přístupy, o nichž se předpokládá, že by mohly být řešením stávající environmentální situace. Technokratické metody řešení tohoto neudržitelného způsobu života mohou přinést dílčí zlepšení, nahrazením starých výrobních technologií novými efektivnějšími, tak jak to navrhuje autoři knihy Faktor čtyři, kdy by se s polovičními náklady a spotřebou surovin mělo získat dvojnásobek užitku. Bohužel, ale tyto nové technologie obvykle přináší jiné problémy. Příkladem je snaha o nahrazení docházejících zdrojů ropy. Technokratický postup navrhuje obstarat náhradu pěstováním rostlin na výrobu biopaliv, jenže tím se sníží plocha pro pěstování potravinářských plodin a dojde k prudkému zdražení potravin, což má velmi neblahý dopad zejména na ty nejchudší obyvatele planety. Druhý možný způsob řešení, je hlubinně ekologický, který předpokládá radikální změnu chování společnosti. Hlubinně ekologické principy znamenají úplné popření dosavadního mnohaletého vývoje. Architekti takové změny předpokládají decentralizaci společnosti vytvořením malých, do značné míry soběstačných skupin, které by se omezovaly hlavně jen na místní zdroje. Dálkový obchod by téměř vymizel. Možným zárodkem tohoto hlubinně ekologického přístupu k životu mohou být ojedinělé snahy lidí na ekofarmách, kde poměrně energeticky a surovinově nenáročným způsobem produkují potraviny v kombinaci s osvětovou činností.

Vzhledem k tomu, že k tak radikálnímu kroku (přijetí hlubinně ekologických pravidel) není lidstvo připraveno; spíše se chová přesně opačně, dochází tedy k procesu globalizace, nelze ani tento způsob řešení ekologické krize považovat za možný, alespoň v dohledné době. Pesimisté spíše připouštějí, že k tomuto kroku lidstvo přistoupí až nedobrovolně, po vyčerpání ropy a dalších surovin. Je však třeba dodat, že si lze jen těžko představit, jak by se lidstvo důsledným uplatňováním těchto principů dokázalo třeba jen uživit.

Oba tyto přístupy snažící se řešit nedobry stav životního prostředí mají své klady, ale také zápory. Technokratický způsob řešení by dokázal zachovat do-

savadní míru spotřeby a možná ji i ještě poněkud zvýšit za použití nových technologií, zároveň však přináší řešením dílčích problémů problémy další. Ve své podstatě pouze prodlužuje tento neudržitelný vývoj. Na druhé straně hlubinně ekologický přístup by teoreticky mohl přinést vyřešení problému udržení života, ale je za současného stavu těžko realizovatelný neboť podle návodů hlubinné ekologie by třeba nebylo možné vyrobit dostatečné množství potravin a většina lidstva na tak radikální změnu není připravena. Oba tyto způsoby mají jen velmi málo styčných bodů, takže ani jejich vzájemná kombinace by nejspíše vyřešení nepřinesla.

7. Seznam literatury.

1. Bělohradský, V. 2007. Společnost nevolnosti. Praha: Sociologické nakladatelství.
2. Cousteau, J. Y., Paccalet, Y. 1983. Život na konci světa. Praha: Mladá fronta.
3. Fromm, E. 1992. Mít nebo být. Praha: Naše vojsko.
4. Fromm, E. 1993. Strach ze svobody. Praha: Naše vojsko.
5. Fukuyama, F. 2006. Velký rozvrat. Praha: Academia.
6. Huba, M. 1993. K hledání kořenů schizoidního vztahu obyvatel bývalého Československa k přírodě a svému okolí. Olomouc: sborník přednášek Společnosti pro trvale udržitelný život.
7. Keller, J. 1995. Až na dno blahobytu. Brno: Hnutí duha.
8. Keller, J. 1997. Sociologie a ekologie. Praha: Sociologické nakladatelství.
9. Kohák, E. 1993. Filosofické poznámky na námět ekologie. Olomouc: sborník přednášek Společnosti pro trvale udržitelný život.
10. Komárek, S. 2004. Globalizace jako fenomén. Praha: nakladatelství Filosofického ústavu.
11. Lomborg, B. 2006. Skeptický ekolog. Praha: Liberální institut, Dokořán.
12. Librová, H. 1994. Pestří a zelení. Brno: Hnutí duha.
13. Mishan, E. J. 1994. Spor o ekonomický růst. Praha: Sociologické nakladatelství.
14. Mojžíš. 1984. Genesis. Praha: Ekumenická rada církví v ČSR.
15. Münz, T. 1992. Křesťanství a ekologická krize. Praha: časopis Vesmír č.3
16. Naess, A. 1996. Ekologie, pospolitost a život. Prešov: Abies.
17. Weizsäcker, E. U., Lovins, A. B., Lovinsová, L. H. 1996. Faktor Praha: Ministerstvo životního prostředí ČR.

11 Seznam obrázků.

Obr. č. 1 ukázka vzdělávací činnosti na ekofarmě.....	39
Obr. č. 2 environmentálně šetrný chov ovcí.....	39

